

Hikmet Tanyu

gösterilmiş, ancak bu ruhlara animizmin öngördüğü şekilde bir kült diye tapınılmamıştır. Eski Türkler'e ait hiçbir etnolojik veri millet olarak Türkler'in bir puta tapma kültünden bahsetmemektedir. Tanyu'ya göre zâhirde İslâm'ın ruhuna muhalif görünen adak gibi uygulamalara yönelik araştırmalarda sapkınlıktan uzak halk kültlerindeki niyete bağlı dinî pratik yönü arayıp ortaya çıkarmak esas olmalıdır.

Türkiye'nin dinler tarihi bakımından çok önemli bir konumda bulunduğunu vurgulayan Tanyu'ya göre Anadolu -Şiîlik, Bektaşîlik ve Alevîlik dahil- İslâm mezheplerinin yanı sıra tarikatlara ve mistik şahsiyetlere vatan olmuş, aynı zamanda milâttan önce 6000'lere kadar inen tarihiyle Hitit, Hurri, Frigya, Lidya, Pers, Süryânî, Yunan ve Roma medeniyetlerine ev sahipliği yapmış önemli bir ülkedir. Trakya başta olmak üzere Anadolu'nun pek çok bölgesi 1071'den önce de Hunlar, Hazarlar, Avarlar ve Peçenekler gibi Türk topluluklarının etkisini derinden hissetmiştir. Tanyu ayrıca, bu çok kültürlü zenginliğiyle Anadolu topraklarının hâlâ arkeolojik açıdan yeterince incelenmemiş ve kadîm yerel dinlerin tarihinin henüz tam olarak ortaya konmamış olması sebebiyle bu toprakların kültürel yönlerini öne çıkaracak uzun ve sabırlı araştırmalara ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekmiştir.

Eserleri. a) Dinler Tarihi Çalışmaları: *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri* (Ankara 1967), *Türklerde Taşla İlgili İnançlar* (Ankara 1968), *Dinler Tarihi Araştırmaları* (Ankara 1973), *Yehova Şahitleri: Dinler Tarihi Bakımından Tenkîdi Bir İnceleme* (Ankara 1973), *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler* (I-II, 1976, 1979), *Türklerin Dinî Tarihçesi* (İstanbul 1976), *İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı* (Ankara 1980), *Nuh'un Gemisi (Ağrı Dağı) Ermeniler, Bütün Olayların İç Yüzü* (İstanbul 1989). **b) Modern Türkiye Tarihi, Kültürü ve Siyasetine Yönelik Çalışmaları:** *Türkçülük ve Gerçek Demokrasi* (İstanbul 1945), *Türk Gençliğinin Kükreyişi: Türk Milliyetçiliğinin Davası ve Hedefleri, Komünist ve Komünistlerin Tahlil ve Tenkidi* (Ankara 1947), *Türkçülük Davası ve Türkiye'de İşkenceler* (Kayseri 1950), *Ziya Gökalp ve Yeni Türkiye'nin Hedefleri* (Ankara 1956), *Niçin Komünist Oluyorlar?* (Ankara 1958), *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği* (Ankara 1961), *Türkçülük ve Ziya Gökalp* (İstanbul 1962), *Türkçemiz* (I-III, İstanbul 1971, H. Fethi Gözler ile birlikte), *Tevfik Fikret ve Din* (İstanbul 1972), *Ziya Gökalp'in Kronolojisi* (Ankara 1981), *İslâm Dini'nin Düşmanları ve Allah'a İnananlar* (İstanbul 1989). **c) Şiir Kitapları:** *İnsan ve Dünya* (Ankara 1978), *Cihan İçinde Bir Cihan: Felsefî ve İslâmî Şiirler* (İstanbul 1980), *Atatürk İçin Şiirler* (Ankara 1981).

BİBLİYOGRAFYA :

Hikmet Tanyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları,* Ankara 1973, s. 124; Münir Yıldırım, *Hikmet Tanyu ve Türk Dinî Tarihi Araştırmaları Üzerine Bir İnceleme* (yüksek lisans tezi, 1996), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü,* Konya 2005, s. 743-744; a.mlf., "Türkiye'de Dinler Tarihi Çalışmaları ve Prof. Dr. Hikmet Tanyu", *EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* sy. 5, Kayseri 1994, s. 17-19; Günay Tümer, "Hocamız Hikmet Tanyu", *a.e.,* s. 5-10; Sami Kılıç, "Hikmet Tanyu'nun Hayatı ve Eserleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* sy. 1, Elazığ 1996, s. 225-240; Abdurrahman Küçük, "Prof. Dr. Hikmet Tanyu'nun Hayatı, Eserleri ve Fikirleri", *AÜİFD,* XXXVI (1997), s. 499-508; Baki Adam, "Prof. Dr. Hikmet Tanyu'dan Günümüze Dinler Tarihi Çalışmaları", *a.e.,* s. 509-519; Harun Güngör, "Dinler Tarihçisi Olarak Prof. Dr. Hikmet Tanyu ve Türk Dinî Tarihi Çalışmalarına Katkısı", *a.e.,* s. 521-529; Mustafa Alıcı, "Dinler Tarihi'ne İlk Modern Türk Katkısı: Hikmet Tanyu (1918-1992)'nun Etnografik Fenomenolojisinin Temelleri", *Dinî Araştırmalar,* sy. 26, Ankara 2006, s. 123-154.

MUSTAFA ALICI

TANZ

(bk. MİZAH).

TANZANYA

Doğu Afrika'da bir ülke.

I. FİZİKÎ ve BEŞERÎ COĞRAFYA
II. TARİH
III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Kuzeyde Kenya ve Uganda, batıda Ruanda, Burundi ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti, güneybatıda Zambiya, güneyde Malavi ve Mozambik ile komşudur; doğusunda Hint Okyanusu bulunur. Resmî adı İngilizce'de The United Republic of Tanzania, Sevâhilî dilinde Jamhuriya Muungano wa Tanzaniya olan ülkenin yüzölçümü 945.087 km², nüfusu 41 milyon (2002), başşehri Dodoma (150.604), diğer önemli şehirleri Dârüsselâm (2.339.910; eski başşehir), Aruşa (270.485), Mbeya (232.596), Mwanza (209.806), Morogoro (209.058), Zengibar (205.870) ve Tanga'dır (180.237).

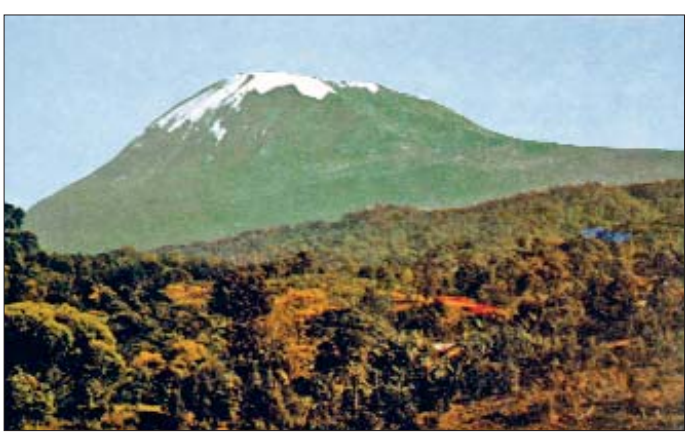
I. FİZİKÎ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

Tanzanya'da yüzey şekillerinin ana çizgilerini doğuda alçak kıyı ovaları ve adalar, ortada merkezî platolar ve kırık hatlarla (faylar) kuzey ve güney sınırlarında yer alan yüksek dağlar oluşturur. Kıyı ovaları ile 40 km. kadar açıkta bulunan Zengibar ve Pemba adaları en alçak kesimleri teşkil eder. Ülke topraklarının büyük bir bölümünü 900-1500 m. yükseltili merkezî platolar kaplar; Doğu Afrika büyük fay sisteminin doğu ve batı kolları da bu platoyu keser. Fay sisteminin Malavi (Nyassa), Rukva ve Tanganika göllerini içine alan batı kolu Orta Tanzanya boyunca uzanan ve Natron, Manyara ve Eyasi göllerini içine alan doğu kolundan daha belirgindir. Kuzeyde Kenya sınırındaki Meru (4630 m.) ve Afrika'nın en yüksek zirvesi olan Kilimanjaro (5895 m.) dağları ile dünyanın en geniş kalderalarından (büyük krater çukuru) Ngorongoro başlıca volkanik kökenli yer şekilleridir. Afrika'nın üç büyük nehri Nil, Kongo ve Zambezi'nin kaynakları Tanzanya'dır. Orta ve güney bölgelerde geniş bir alanın sularını toplayan Rufiji ırmağı doğuya doğru akarak Hint Okyanusu'na dökülür. Afrika'nın en büyük gölü Wictoria (68.870 km²), ikinci büyük (32.893 km²) ve en derin (1435 m.) gölü Tanganika, üçüncü büyük gölü (29.604 km²) Malavi ülke topraklarında yer almaktadır. Tanzanya'da sıcak ve nemli tropikal iklim hüküm sürer. Adalarda yılın her ayı yağışlı olup ortalama yıllık yağış 1500 milimetreden fazla ve aylık ortalama sıcaklık 25 C° civarındadır. Kıyı kesimi aralıktan marta kadar kuzeydoğu yönünden esen yaz ve mayıstan ekime kadar güneybatı yönünden esen kış muson rüzgârlarının etkisi altındadır. Kuzeyde iki, güneyde uzun süren bir tek yağışlı mevsim vardır. En fazla yağış kuzeye ve dağlık bölgelere, en az yağış güneye ve iç platoya (750 milimetreden az) düşer; merkezî yaylanın büyük bir bölümünde kuraklık hâkimdir. Ağaçlı savanlar ve ormanlık alanlar toprakların yaklaşık yarısını kaplar; tarıma elverişli kısım ancak % 4'tür. Fauna ve flora bakımından çok zengin olan ülkede 23.560 km² tutarında on bir millî park doğayı koruma bölgesi olarak ayrılmıştır. Bunların -ve bü-

tün Afrika'nın- en önemlileri kuzeydeki Serengeti Millî Parkı ile (14.600 km²) Ngorongoro kalderasının çevresinde bulunanıdır.

Bağımsızlık sonrasında çok hızlı arttığı ve 1967'de 12,3 milyona, 1978'de 17,5 milyona, 1988'de 23,1 milyona, 2002'de de 41 milyona yükseldiği görülen nüfusun yoğunluğu kilometrekareye kırk üç kişi olup yoğunluk Pemba ve Zengibar adaları ile kıyı bölgesinin kuzey yarısı, Wictoria gölü kıyıları, Kilimanjaro etekleri ve akarsu vadilerinin etrafında fazla, orta ve güneydoğu platolarda düşüktür. Nüfusun yaklaşık 1 milyonu adalarda, geri kalanı anakarada yaşar. Etnik dağılımda % 99'u teşkil eden Afrika yerlileri 120 civarında farklı kabileden meydana geliyorsa da bunların hiçbiri çoğunlukta değildir; en önemlilerini Sukumeler oluşturur. Uzun boylu ve savaşçı bir kabile olan Masailer, Tanzanya ile Kenya arasında yer alan Masai Mara bölgesinde yarı göçebe halinde yaşarlar. % 1 oranındaki Avrupalı, Hintli ve Arap ise çoğunlukla adalarda ve kıyıda oturmaktadır. Toplam nüfusun % 94'ü her kabileninki ayrı olmak üzere çeşitli Bantu dillerini, Masailer, Nil-Sahra ailesinden Maa dilini konuşur; kabileler arası iletişimde Sevâhilî kullanılmaktadır. Ülkede nüfusun % 35'i müslüman, % 30'u hıristiyan ve % 35'i animisttir; Zengibar adasındaki halkın hemen tamamı müslümandır. Misyonerlik sonucu XX. yüzyılın başlarından itibaren hıristiyanların oranı yükselirken yerel inançlara bağlı olanların oranı sürekli düşmektedir.

Dünyanın en yoksul ülkeleri arasında bulunan Tanzanya'nın ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanır. Faal nüfusun % 80'inin çalıştığı tarım sektörü millî gelirin % 54'ünü sağlar. Ancak tarım üretimi kuraklık, makine ve yakıt yetersizliği gibi etkenlerle yıldan yıla önemli farklılıklar gösterir ve sık sık ciddi kayıplara uğrar. Yetiştirilen tarım ürünlerinin başlıcaları kahve, sisal keneviri, çay, pamuk, tütün, buğday, mısır, karanfil, manyok, süpürge darısı, darı, pirinç ve muzdur. Ticarî tarım ise kahve, karanfil, pamuk, sisal keneviri, kaju cevizi, çay ve tütün gibi ürünleri kapsar. Sıcak ve nemli iklimi sebebiyle hastalık taşıyıcı çeçe sinekleri sığır besiciliğini güçleştirir. Kümes hayvancılığının yanı sıra yerel tüketime yönelik, ırmak ve göllerle sınırlı balık avcılığı yapılır. Ormanlardan önemli miktarda kereste elde edilir. Maden kaynaklarının başında elmas, altın, kalay ve mika gelir. İmalât sektörünün ekonomiye katkısı belirli bir oranı geçmez. Daha çok yerel ürünleri işleyen sanayi kuruluşlarının büyük bölümü devletin kontrolündedir. En gelişmiş sanayi dallarını gıda ve dokumacılık sektörleri oluşturur. Rufiji deltası ve Songo Songo adasından çıkarılan doğal gazın boru hatlarıyla ulaştırıldığı Dârüsselâm'da bir petrol rafinerisi vardır. Tanzanya'nın ihracatı ithalâtını karşılamaz. Başlıca ihraç ürünleri altın, kahve, pamuk, sisal keneviri ve karanfildir. İthal ürünlerini ise gıda maddeleri, ham petrol ve makineler teşkil eder. Tanzanya'nın ulaşım ve taşımacılık hizmetleri özellikle nüfusu az olan iç kesimlerde çok yetersizdir. Karayollarının büyük kısmı toprak yol özelliğinde olduğundan yağmurlu mevsimlerde kullanılamaz hale gelir. Dârüsselâm liman şehri devletin işlettiği Tan-Zam demiryolu vasıtasıyla komşu Zambiya, Burundi, Uganda ve Malavi'ye de hizmet verir ve özellikle Zambiya bakırının transit taşımacılığından büyük bir gelir elde edilir. Dârüsselâm dışında Tanga ve Mtvara limanları da ihracat açısından önemlidir. Wictoria ve Tanganika göllerinde düzenli gemi seferleri yapılır. Dârüsselâm'daki uluslararası havaalanı Afrika'nın başlıca hava limanları arasında yer alır. Yöresel bitki ve hayvan türleriyle zengin bir biyocoğrafya çeşitliliği barındıran Kilimanjaro, Serengeti ve Manyara gölü millî parkları, Ngorongoro kalderası ve güneybatıda Tanganika gölünün uç kısmında bulunan Kalambo çağlayanı en fazla turist çeken yerlerdir. Safari turizmi ülke ekonomisi için önemli bir gelir kaynağıdır.

Kilimanjaro dağı

BİBLİYOGRAFYA :

Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri,* Ankara 1977, s. 378-407; Selami Gözenç, *Afrika Ülkeler Coğrafyası,* İstanbul 1995, s. 14-19; Aydoğan Köksal, *Afrika Genel ve Ülkeler Coğrafyası,* Ankara 1999, s. 324-328; İbrahim Atalay, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası,* İzmir 2001, s. 311-312; İbrahim Güner – Mustafa Ertürk, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası,* Ankara 2005, s. 331-334; http://www.tanzania.go.tz/census/regions.htm; http://en.wikipedia.org/wiki/Tanzania.

HALİL KURT

II. TARİH

Tanzanya insanlığın ilk yerleşim yerlerinden biridir ve özellikle Olduvai Boğazı'nda yapılan kazılarda ilk insanlara ait fosiller bulunmuştur. Eski dönemlerde Khoisanlar'ın ve Etiyopya asıllı Kuşitik soyluların yaşadığı bölge, milâttan önce 500 yıllarında Batı Afrika'dan gelen Bantular'ın yoğun göçüne sahne oldu. Tanzanya'nın İslâmî dönemdeki tarihi, müslüman Araplar'ın VII. yüzyılın ortalarında Doğu Afrika'nın Hint Okyanusu sahillerine gelmesiyle başlar ve bu dönem Tanzanya tarihinin bilinen en erken dönemlerini teşkil eder. 648 yılından itibaren Arap yarımadasından Doğu Afrika sahillerine gelen müslümanlar bir süre sonra Mogadişu, Süfâle, Melindi, Mombasa, Brava ve Zengibar şehir devletlerini kurdular ve iç bölgelerdeki yerli krallıklarla ticarî ilişkiler geliştirdiler. Araplar'ın yerli kadınlarla evliliklerinden doğan melezler toplum içinde etkili bir unsur teşkil ettiler. X. yüzyılın ikinci yarısında Şîraz kökenli İranlı Şiî gruplar ülkelerinde yaşanan olaylar dolayısıyla bölgeye göç etti (975). Tanzanya'nın Kilve adasında bir sultanlık kuran Şîrazlılar XII. yüzyılın sonlarında hâkimiyet alanlarını kuzeyde Zengibar ve Pemba, güneyde Mozambik ve Süfâle adalarına kadar genişlettiler ve bu bölgede İslâmiyet'i yaydılar. Kilve'yi, Doğu Afrika'da Somali'den Mozambik'teki Süfâle'ye kadar uzanan sahil kesimindeki şehirlerde müslüman Araplar tarafından kurulan devletlerin en güçlüsü haline getirerek Hint Okyanusu ticaret ağının en büyük limanına dönüştürdüler. Ancak ülkenin iç kesimlerine fazla giremeyen bu şehir devletleri Tanzanya'da Kilve ve Dârüs-